

Luvr muzeyinin bəyəndiyi rəssam...

özbək sənətkarı İsfəndiyar Haydarovla ilk tanışlıq

Tanınmış özbək rəssamı İsfəndiyar Haydarov 21 oktyabr 1948-ci ildə Cizak vilayətinin Zaminski rayonunda anadan olub. 1966-cı ildə Bahmal rayonunun Usmat kəndində 64 sayılı orta məktəbi gümüş medalla bitirib. Daşkənd İncəsənət Kollecinə təhsil alıb. 1970-ci ildə Daşkənd Teatr və İncəsənət İnstitutunun İncəsənət şöbəsinə qəbull olunub. 1976-cı ilə qədər Özbəkistanın Xalq Artisti, Dövlət mükafatı laureatı, Özbəkistan İncəsənət Akademiyasının həqiqi üzvü Nemət Kuzibayevin rəhbərliyi altında dəzgah boyakarlığı şöbəsində təhsil alıb. 1979-cu ildə Özbəkistanın xalq rəssamı Rəhim Əhmədovun Daşkənd yaradıcılıq emalatxanasında çalışıb. 1989-cu ildə İtaliyada fərdi sərgisi baş tutub. 1994-cü ildə "Altınqız" adlı tablosu Parisdəki Luvr Muzeyi tərəfindən alınıb.

O öz mənzərələri və portretləri ilə məşhurdur.

Bu qəbildən rəssamın ən çox diqqət çəkən lövhələrinə Xumsan, Baysun, Parkent və Buxaranın təsvirləri aiddir. İ.Heydərov "Baysun" (1983), "Buxara. "Lyabi-hauz" otelinin həyəti" (1987), "Xumsanda ev" (1988), "Xumsan" (1988, 1997), "Parkent" əsərləri ilə bizi qarşıda Özbəkistanın əsrarəngiz təbiəti ilə tanış edir.

Müxtəlif bölgələri vəsf eləyən Xumsan silsiləsi bu sıradandır. Xumsan adicə bir kənd olsa da insanın tamaşasından doymayacağı bir cənnət guşəsidir. Bu kənd Daşkənddə Bostanlıq adında ərazinin bir parçasıdır. Uqam Range çayının qərb sahilində, Qazaxistan sərhəddinin yaxınlığında yerləşir. Qərbi Tyanşan dağlarının cənub yamacında "qərar

tutan" Xumsanın əhalisi əsasən özbək və tatarlardan ibarətdir. Çox olsa üç mindən bir az artıq nüfuzu var.

Sözün mənasına gəlincə, bir yozuma görə, Xumsan - xum, yəni kuzə, "dağ çayı" anlamına gələn "say" sözünün "səng" (daş) kimi dəyişmiş şəklidir. Yəni, "kuzə daşı" kimi başa düşülür. Bir söz də var ki, burdan keçən Uqam çayı Xumsanda burularaq kuzə şəklini almış olur.

Bir variant da var. Xumsanı dövrələyən qəbilələrdən biri daş kuzəyə bənzədiyindən bura guya bu adı qoyublarımı...

Xumsanda ev (1998).

"Xumsanda ev" Xumsan silsiləsinə daxil olan ən cazibədar əsərlərdən biridir. Yağlı boya texnikası ilə çəkilən əsərdə bir bahar günortası

təsvir olunub. Burda bir evin həyətini görürük. Sağdan və soldan ağaclarla çevrələnmiş həyətin hər tərəfində yarpaqların arasından günəş şüaları süzülür. Əsər, bizzə, hərəkətlə sükutun çulğışmasından yaranıbdır. Biz bu sakit "dinamikliyi" hətta çardağın dirəklərində də görə bilirik. Daş divarlarla əhatə olunmuş, taxtadan mavi boyalı ikitaylı qapıdan, həyətdəki arıxdan və onun üstündəki rəngli daş körpüdə, çardaqdan və ordakı mətbəxdən ibarət olan ev xumsanlıların həyat tərzini, məişətini bizə açıq. Qırmızı gildən yapılmış təndir və hisli qazan əsərin ümumi koloriti ilə uyuşur. Dərişqal mətbəxdəki daha bir ayrıntı isə rəngli dəsmaldır. Qırmızı, ağ, sarı, mavi rənglərin ahəngində təsvir edilən dəsmal kompozisiyaya ustalıqla yerləşdirilib. Amma, dəsmalda

“hökmranlıq edən” rəngsə - qırmızıdır. Kompozisiya elə dəqiq qurulub ki, tamaşaçı bu əsərə baxıb bir anlığa gözlərini qapayanda, təsəvvüründə həyət-bacada bağ-bağatla məşğul olan kənd adamını, təndirə çörək yapan qadınları, qayğısız uşaqları, həyəti süpürən qız-gəlini canlandırır. Bir-birini tamamlayan ayrıntıların vəhdətindən üzə çıxan bu əsərdə həm də məşhur impresionist Oqüst Renuarın təsirini görə bilərik...

eyni rəngdə köynək, ağ haşiyəli tünd qırmızı rəngli jaketdə təsvir ələyib. Geyimindəki rənglərdən fonda da istifadə etməsi əsərə çox qəribə bir harmoniya gətirir.

Realistik şəkildə işlənmiş Rahmi Koçun portreti ilə üz-üzəyik. Tünd və soyuq rənglərin üstünlük təşkil etdiyi portret kamera tipli deyil. Fiqur kompozisiyaya nəzərən böyükdür, əsərin səthinə də çox yaxındır. Bu isə arxadakı təbiət təsvirini fotodan fərqləndirir. Sənətkar buna fəza

Arxada Tyan-Şan dağının əzəmətli görüntüsü nəzərə çarpır. Sanki Tyan-Şandan baş alıb gələn çayın sahilində dayanıb hardansa uzaqlardan bura özlünü çatdırın dağ nəsiminin nəvazişini duyursan...

İ. Heydərovun mənzərələrindən biri də Parkent vilayətinin yaşılıqlar içində itib-batan təsviridir. Dəzgah rəngkarlığının zərif bir nümunəsi olan bu əsərdə Daşkəndin cənub-şərqində qərar tutan Parkent vilayətinin kiçik bir görüntüsünü seyr edirik. Burada ağaclar arasından bizə tərəf “boylanın”, açıq çəhrayı kirəmitli evə sarı gedən, kiçik hasarlı dövrələnən daşlı, lakin səliqəli bir yol təsvir olunub. Rəssam əsərdə yolu, yarıdan bəri təsvir etməklə uzağı yaxınlaşdırır. Burdakı fəza dərinliyi də dayazlaşır. Yağlı boya ilə işlənən tabloda Parkentin rahatlıq, əmin-amanlıq hökm sürən bir güşə olduğuna inanırıq.

Sənətkarın özünü təsdiqlədiyi ikinci janr isə - portretidir.

İ. Haydarovun ən məşhur portretlərindən biri elə özünün Avtoportretidir. Əsər bir çox portretlər kimi kamera xarakterli dəşimdir. Çünki İ. Heydərov burada özü ilə yanaşı, fona da diqqət yetirir. Burada qırmızı, sarı, yaşıl, mavi rənglərin “hökmranlıq etdiyi” bir pərdə, natürmorta bənzər əsər və “boyaların yağışı” təsvir olunub. “Boyaların yağışı” şaquli formatda olan əsərə, xüsusilə onun fonuna bir hərəkət gətirir. Fonda elə bil bütün rənglər axır. Bu axıcılıq və mücərrədlik hər yerdə hiss olunur. Sənətkar tabloda bizə kədər və yorğunluğa çulğuşan nəzərlə baxır. Sanki o nədənsə narazıdır. İ. Haydarov özünü qara şlyapa,

dərinliyinə laqeyd münasibətlə nail olur. Kompozisiyada istər fiqur və mənzərə, istərsə də R. Koçun daxili dünyası təlatümsüzdür. Buna baxmayaraq, əsərdəki rahatlıq qəribə bir ovaq yaradır. Əslində bu psixoloji portretdir. Leytmotiv isə Rahmi Koçun daxili dünyasını sərgiləməkdir. Bunu fondakı mənzərə ilə də əlaqələndirmək olar. Rəssam R. Koçun yaşadığı çətin günləri belə bir mənzərə ilə ifadə etməyə çalışır. İ. Heydərov bu portretdə mavi, boz, qara, yaşıl və qırmızı rənglərin müxtəlif çalarlarından faydalanır. Mənzərənin təsvirinə kiçik yaxılı da qatılıb. R. Koçun geyimində gözümlərin öyrəşdiyi qara və qırmızının ahənginə bir də yaşıl rəng əlavə olunub. Yaşıl boya onun şərfinə seçməlik, şlyapasına isə uyğar rəng gətirir. Bu isə R. Koçun sənətlə iç-çə yaşayan insan olduğuna işarədir. Təbiət işığından istifadə isə bu əsərdə nəzərə şarpacaq qədər çox deyil. Rəssam bütün diqqəti portretin özünə yönəltməyə cəhd göstərir və buna nail olur. İ. Haydarovun ustalığı göz qabağındadır...

Bizə belə gəlir ki, çağdaş Özbəkistan rəssamlıq məktəbinin yetirməsi olan görkəmli özbək rəssamı İsfəndiyar Haydarovun əsərləri bundan sonra təsviri sənətə dəyər verənlərin və eləcə sənətin qədrini bilənlərin diqqətini hər zaman özünə çəkəcək və biz qarşdaş ölkənin bu böyük sənətkarını gələcəkdə daha yaxından tanıyaçağıq.

Sənubər Hacıyeva